

Neveléslélektan

(7.)

Iskola és szocializáció - 2. rész

Szentes Erzsébet
Sapientia EMTE, Tanárképző Intézet
2014

AZ ISKOLA MINT KÖZÖSSÉG

Egyén és közösség

- mivel az ember alapvetően **társas lény**, ezért természetes igénye a közösségi lét
- a 20. század végétől az egyén került előtérbe, jelenleg az **egyén és az egyéni érdekek** túlsúlyának korát éljük ↔ az egyén **szocializációja csak közösségben lehetséges** és az egyénnek szüksége van a közösségre
- az egyén közösség nélkül élet- és fejlődésképtelen, ebből fakadóan minden életszakaszban szükségszerűen kapcsolódunk különböző kiscsoportokhoz

Egyén és közösség

1. a közösség az emberi együttélés és együttműködés történelmi formája
 - az ilyen közösséghez való tartozás alapja a **beleszületés**, a **véletlen** és ritkán a szabad választás
2. a közösség az emberi együttműködés legmagasabb rendű formája és olyan társulás, melyet autonóm személyiségek szabadon hoznak létre
 - az egyén az ilyen társuláshoz nem beleszületés vagy véletlen, hanem **önálló döntés** útján csatlakozik (Báthory – Falus, 1997)

-
- ❑ a csoportok a **társas hatások**on keresztül befolyásolják az egyén viselkedését, választásait, kapcsolati módjait
 - ❑ az **iskola mint közösség** lényeges szerepet játszik az egyén fejlődésében, egyúttal azonban a társadalmi szintű **oktatás és nevelés** feladatát látja el
 - ❑ a **nevelés** az emberhez, az emberi léthez kötődő sajátos jelenség

A nevelésről

- ❑ olyan céltudatos, az egész társadalomra jellemző tevékenység, amelyben a nevelők (elsősorban felnőttek) irányítani kívánják a felnövekvők (utódok) fejlődését és megerősíteni őket abban, amit a nevelőik elvárnak, jónak tartanak (Zrinszky, 2002)
- ❑ az ember korlátlanul- ↔ egyáltalán nem nevelhető
- ❑ az antropológiai kutatások szerint is az ember **nevelésre szoruló és nevelhető** lény
- ❑ az egyén mások segítségével kap önigazolást és tudja ellenőrizni önmagát

Közösségi lét az óvodában

- ❑ az óvodások viselkedését, cselekvését, szokásait meghatározza az **utánzás**
- ❑ tevékenységük középpontjában a **játék** élménye áll
- ❑ kezdetben együttlét, majd együttmozgás, és a tárgy körüli összeverődés a jellemző
- ❑ magasabb szintű és aktív társas viselkedést jelent az **összedolgozás**, melynek során már szerepek és tevékenységek szerint tagolóódik a csoport
- ❑ később a **szerepjátékok** mellett egyre fontosabbá válnak a **szabály-játékok**

Lackfi János: Fiúk dala

Az összes lány dilis,
Azt, hogy miről susog,
Hiába is vered,
Nem mondja meg : titok.

Mind kastélyban lakik,
Van hús aranylova,
De azért nem lovon
Hozzák a suliba.

Kertjükben egy fa van,
Igazgyöngyöt terem,
Szekrényükben csoki,
Cukor töméntelen.

A falból zene szól
Náluk, ezt szeretik,

Táncol, pörög-forog
Éjt nappal mindegyik.

A ruhájuk selyem,
Gyémántjuk igazi,
Már ha ezt a mesét
Beveszi valaki.

Mind nyelvet nyújtogat,
S ha felrúgod ezért,
Bőg és árulkodik:
Még te kapsz büntetést.

Körmükre szíveket
Tollukkal festenek,
Kibírhatatlanok,
S belénk szerelmesek.

Lackfi János: Lányok dala

Azt mondják a fiúk,
nyávogunk, selypegünk,
játszani nem lehet
semmi jót se velünk.

De ők tiszta hülyék
földön fetrengenek,
egymás fejét verik,
s azt mondják, ez remek.

És egymást lökdösik,
rúgják, labda sehol,
azt mondják, ez foci,
ruhájuk csupa por.

Autókártyázva meg
összevesznek azon,

hogyan hány köbcenti a
hengerűrtartalom.

A lányvécébe is
bejönnek a fiúk,
vizzel locsolnak ők,
mi meg sikoltozunk.

Kiteszik lábukat,
benne hasra esünk,
azt mondják, van hajunk,
azt mondják, nincs eszünk.

A fenekünk alá
ők tesznek rajzszerűt,
békén nem hagynak, és
belénk szerelmesek.

Osztályközösség és szocializáció

- az iskolai- és az osztályközösség formális csoportok
- **szervezett működésüket** biztosítják például a tanárok és a tanulók jogai, kötelezettségei és feladatai, az iskolai házirend stb.
- az iskolában minden gyermek egy **minőségileg új közösség** tagja lesz

-
- ❑ az iskolás **társas viselkedését** gyorsan fejleszti, hogy további nyelvi készségeket (írás, olvasás) sajátít el, szókincse bővül, kommunikációs készsége javul
 - ❑ viselkedése **fegyelmezettebbé, figyelmé koncentráltabbá** válik, ami a tanulásban is nélkülözhetetlen
 - ❑ serdülőkortól kezdve az egyén nemcsak **szívesen van együtt társaival**, hanem a kortársak befolyása (pl. öltözködésben, beszédstílusban stb.) igen nagy
 - ❑ ebben az életkorban már **aktívan és önállóan vesz részt a közösségi életben**

-
- ❑ az osztályközösség az egyén számára még **átlátható**, elég zárt, ugyanakkor sok társas kapcsolat számára ad lehetőséget
 - ❑ alkalmas arra, hogy mindenkinek valamilyen **szerepe, feladata** legyen benne, hogy megismerhessen, együttműködhessen másokkal
 - ❑ C. Weiss **szociális kényszerképződménynek** nevezte
 - ❑ az osztályközösségekre is jellemzőek a csoportfejlődési, **csoportdinamikai** történések, szakaszok

Az osztályközösség kialakulása

1. az osztály tagjai **megismerik** egymás tulajdonságait, viselkedésmódját és értékrendjét, majd **rokon- és ellenszenvi választások** szerint jönnek létre társas kapcsolataik
2. az osztály strukturálódásában a legfontosabb a **szerepek kialakulása**:
 - ez egyrészt tulajdonságokat (pl. az egyik tanuló okos, a másik humoros, a harmadik segítőkész),
 - másrészt feladatokkal járó funkciókat (pl. az egyik az osztálypénzt szedi be, a másik az osztályterem díszítését szervezi meg stb.) jelent

-
3. a rendszerré szerveződés leginkább abban nyilvánul meg, hogy a gyakori társas tevékenységek során erősödik **az osztálytársak mi-tudata**, illetve a jó közösségben **csoportkonszenzussal** tudnak dönteni fontos kérdésekben (pl. az osztálykirándulás helye)
 4. a szakaszos fejlődés lényege, hogy az osztályközösség **egyre rendezettebben** működik és a meglévő társas viszonyok erősebbé, személyesebbé válnak, így végül a közösségi lét hozzájárul a **csoporttagok személyiségének pozitív változásához**

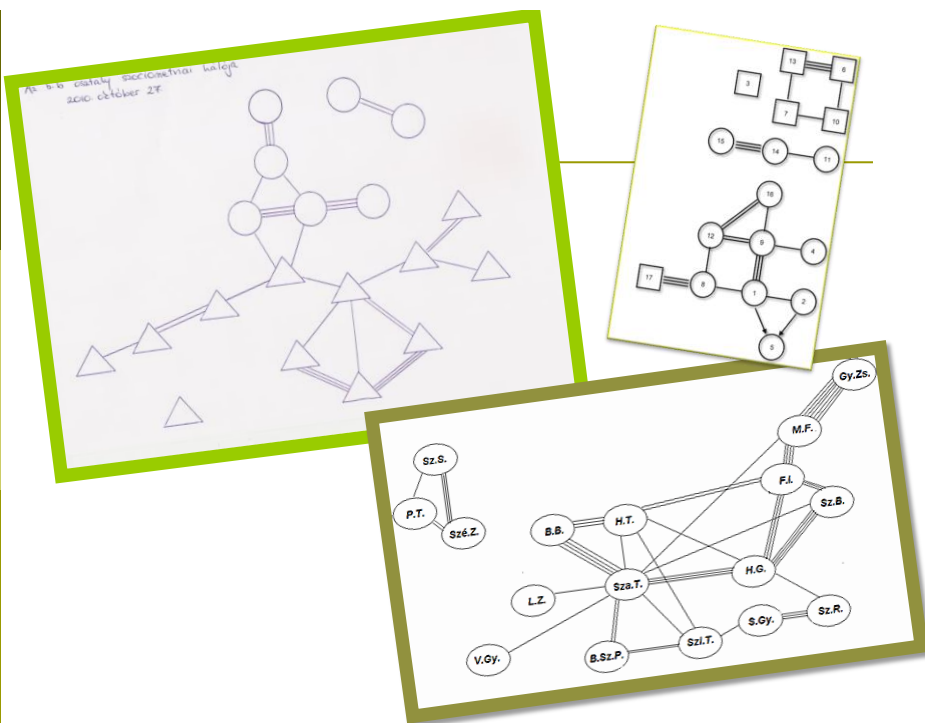
-
- az osztályfőnöknek a közösség tagolódásába nem szabad beavatkoznia, nem dönthet az egyének társas kapcsolatáról
 - arra kell elsősorban figyelnie, hogy a csoportok ne ellenségeskedjenek, hanem **jól együttműködjenek** és közösen tudjanak dönteni
 - az osztályközösség személyiségformáló hatását erősen befolyásolják **a közösségi tevékenységek és élmények**, pl. az ha a tanulók együtt oldanak meg feladatokat

A csoporton belüli rétegződés felmérése, leírása, elemzése

- minél több tagja van az együttműködő csoportoknak és kevesebb a magányos, annál jobbra, harmonikusabbá válik a közösség
- **SZOCIOMETRIA**
 - eredetileg J. L. MORENO nevéhez fűződik
 - rokonszenvi választások alapján határozta meg az egyén helyét a csoportban
 - pl. Kivel menne szívesen moziba?, Kit látna szívesen vendégül?
 - a kölcsönös rokonszenvi választásokat grafikusán a **szociogram** ábrázolja, amely megmutatja, hogy ki kivel és milyen szorosán áll kapcsolatban

Mérei Ferenc → több szempontú szociometria

- ❑ kérdései rokon- és ellenszenvre, egyéni tulajdonságokra, közösségi funkcióra és helyzetre vonatkoznak
 - pl. Ki a legjobb barátod?, Ki a legműveltebb?, Ki lehetne az osztályfőnök helyettese?, Kit szeretnek a tanárok leginkább?
- ❑ a jól teljesítő, jó közösséget alkotó osztályok optimális formája a **többközpontú szerkezet** - zárt alakzatok, kölcsönös választásokkal, amelyeket csillagok (egy tanulót több, egymást nem választó tanuló választ) és láncok kapcsolnak össze
- ❑ ilyen közösségben **kevesen kerülnek a peremre**

A szociometriai pozíció

- fontos hatást gyakorol az egyén szocializációjára
- az általános iskolából a tanulók már többnyire pozitív vagy negatív társas élményekkel, szerepekkel és elvárásokkal érkeznek a középiskolába
- az új osztály egyúttal új lehetőségeket is teremt
- a közösségi létet a diákok nem egyformán igénylik, de a pozitív, **fejlesztő hatásokra** mindenkinek szüksége van
- ha valaki szívesen volt tagja középiskolai osztályának, kellemes élményeket gyűjtött ebben a közösségben, akkor később is örömmel kapcsolódik új közösségekhez

-
- ha viszont negatív hatások érték és visszahúzódóvá vált, akkor később is visszafogottabban alakít ki társas kapcsolatokat
 - az osztályban létrejövő serdülőkori **konfliktusok**nak is fontos szerepe van
 - a tanulók látják egymás viselkedését és a konfliktusok lehetséges kezelési módjait különböző ütközések során
 - a pedagógusok meg tudják mutatni nekik a konfliktusok konstruktív kezelésének és megoldásának célszerű lépéseit

Teljesítmény csoportban, versengés, együttműködés

- társas serkentés – társas gátlás
- társas összehasonlítás, önértékelés, magabíztság
- fejlesztő versengés, összetartás
- kooperatív magatartás, - tanulás (pl. mozaik módszer, kooperatív csoportmunka)

Proszociális viselkedés

- proszociális viselkedésnek tekinthető minden olyan személyközi aktivitás amelynek az a szándéka, hogy mások javát szolgálja
 - pl. segítségnyújtás, vigasztalás, megosztás, együttműködés, támogatás, védelem, aggodás
- szükséges hozzá empátia (együttérzés), a probléma észlelése, okokra vonatkozó információk, megfelelő modellek, tudás a segítő viselkedést gátló tényezőkről

Autonóm személyiség

- a **családi nevelés** és az **iskolai szocializáció** célja és eredménye az autonóm személyiség létrehozása, aki **önálló** (egyéni), ugyanakkor **közösségi** ember

„Az autonóm személyiség érzelmileg kiegyensúlyozott, a többi embert bizalommal közelíti meg, igényli és nyújtja a pozitív érzelmeket. Érdeklődésében, feladatvállalásban, döntéseiben önálló, nyílt, az újra, a jövőre irányul. Fegyelmezett; érzelmein, gondolatain, magatartásán egyaránt uralkodik, minden megnyilvánulásában szervezett. Önállósága sem a többi embertől nem különíti el, sem a normák megtartása előli kibúvársra nem készíti. Ellenkezőleg; messzemenően figyelembe veszi a többiek érdekeit, jó együttműködő partner, s tetteiért mindig szívesen vállalja a felelősséget, mert saját normarendszerén alapul erkölcsi magatartása.” (Kozéki, 1989)

**A KÍVÜLÁLLÓK
SZENVEDNEK?**

K.E. Dambach: Pszichoterror (mobbing) az iskolában

A gyerekek melegen felöltözve játszanak a kertben. Az egyik kislány hirtelen **lerántja a sapkát** egy duci kisfiú fejéről, akit az anyukája gyengéden „Mopsinak” becéz. A kislány **ujjongva szalad el** zsákmányával.

Mopsi kiabálva rohan utána. Amikor csaknem utoléri, a kislány egy másik gyereknek **dobja a sapkát**. Mopsi irányt változtat, a sapkája után veti magát, mely egyik gyerektől a másikig vándorol. Azután még valaki **el is gáncsolja** Mopsit, aki elesik, sírva fakad, a többi gyerek meg **dől a nevetéstől**.

-
- ❑ szórakoztató dolog a másikkal kitolni?
 - ❑ ezáltal jól be lehet illeszkedni a csoportba?
 - ❑ az ilyen cselekedeteket követi megtorlás, büntetés?
 - ❑ kerülendő a kívülálló szerepe?

Bántásformák

- ❑ **Fizikai:** ütés, rúgás, az áldozat dolgainak elvétele...
- ❑ **Szóbeli:** gúnynevek aggatása, fenyegetés, becsmérelés...
- ❑ **Indirekt:** rosszindulatú pletykák terjesztése, kizárás, megbélyegzés, gúnyolás...
- ❑ **Írott/elektronikus** zaklatás: SMS, az internetet használva, Facebook stb.

A csoport leegyszerűsített modellje

- ❑ csoportvezetők – döntenek, megszabják a csoportnormákat
- ❑ a követők hada
- ❑ kívülálló – a „tréfák” és az agresszió rendszeres áldozata

A diákok kívülállósága

- prepubertás és pubertás korban igen jelentős a fiatalok életében a kortárscsoport szerepe
- a szülőktől való leválás időszakában a csoporthoz való tartozás különösen fontos
- a kívülálló pozíció
 - akadályozza a társakhoz fűződő kapcsolat kialakulását
 - gátolja a pozitív önértékelés kialakulását
 - a félelem akadályozza a megfelelő magatartás kialakítását
 - megnehezíti azt, hogy a fiatal öntudatos felnőtté váljon - nehezen alakulhat ki az autonóm felnőtt személyiség

Meghatározások

- „Agressziónak nevezünk minden olyan szándékos cselekvést, amelynek indítéka – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek vagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozni” (Ranschburg)

□ Iskolai erőszak

- olyan akció, amely a diákok egymás közti, a diákok tanárokkal vagy más iskolai alkalmazottakkal, a tanárok tanulókkal (helyenként szülőkkel) szembeni erőszakos viselkedésben nyilvánul meg

□ Bullying

- „lefordíthatatlan” angol/amerikai összefoglaló kifejezés
- olyan agresszív viselkedési forma (erőszakoskodás, zaklatás, terrorizálás), amely ismétlődő jelleggel irányul gyenge, egyedül lévő gyerekekre, akinek nehézségei vannak, vagy képtelen önmaga megvédésére

□ Mobbing

- Konrád Lorenz nyomán elsősorban a skandináv országokban használt kifejezés a pszichoterrorra, eredeti jelentése: támadás, megrohmozás
- a bullying szinonimájaként is használatos
- felnőttek esetében ezt használják munkahelyi zaklatás esetén

□ Beavatás, csicskáztatás, szecskáztatás

- speciális formái a közösség beavatási, befogadási szertartásainak
- az újak alkalmazkodási kötelezettségének jelzésére szolgál
- szimbolikus, vicces és szellemes formái jó és hasznos módon segíthetik a beilleszkedést
- de durva, megalázó formája inkább az erő és a hatalom megmutatása

Az áldozattá váló személyek leggyakrabban megfigyelt tulajdonságai

- alacsony önértékelés
 - szorongás
- rettegés attól, hogy nem felelnek meg valaminek
 - önmaguk hibáztatása
- úgy érzik, hogy nincs irányítás, vezetés az adott közösségben
 - úgy érzik, hogy mások jobban tudják a helyzeteket felmérni, kezelni,
 - nem tudnak másokkal megfelelő kapcsolatot kiépíteni, fenntartani
 - hiányos szociális készségek
 - szociális, érzelmi elszigeteltség
 - népszerűtlenség, el nem fogadottság
 - gyenge fizikum

...az áldozatok a legtöbbször nem tudnak valósághűen beszámolni a történekről, mert túl nagy a feszültség és a félelem bennük...

Vészjelzések

□ Ha a gyerek:

- szakadt, rendetlen ruhában, sérült tárgyakkal jön haza,
- más módon nem magyarázható horzsolások, vágások stb. vannak rajta,
- soha nem hozza haza osztálytársait,
- nem talál olyan barátot, akivel együtt töltené szabadidejét,
- soha nem kap meghívót házibuliba, és ő sem akar rendezni,
- nem akar iskolába menni, rossz az étvágya, fejfájásra panaszkodik, stb.,
- különböző útvonalakon megy iskolába,
- rosszat álmodik, sír álmában,
- elveszíti érdeklődését az iskola iránt, és egyre rosszabb jegyeket kap,
- boldogtalan, szomorú.

"A testi sértésekről készíthető látlelet, így az is megállapítható, hogy hány napon belül gyógyulnak, de ki mondja meg egy szóról, egy hangsúlyról, egy vállvonogatásról vagy egy röhögésről, hogy meddig lehet utána életben maradni, s miféle belső érzésekbe hal bele ilyenkor az ember?"
Ancsel Éva